

Bogo Grafenauer

VPRAŠANJE KULTURNE AVTONOMIJE 1918

Vprašanje kulturne avtonomije v razpravah Kulturnega odseka pri Narodnem svetu v Ljubljani je bilo doslej obsežnejše (z vidno uporabo ohranjenih zapisnikov) obravnavano trikrat: najprej v razpravi Franceta Koblarja »Slovenska književnost v zadnjih desetih letih« v zborniku Slovenci v desetletju 1918—1928, Ljubljana 1928, str. 644—646 (gradivo je uporabljal še v registraturi tedanjega velikega županstva!), nato — ko je bilo gradivo že v Arhivu SR Slovenije¹ — v knjigi Metoda Mikuža »Slovenci v stari Jugoslaviji«, 1965, str. 66—68 (kratek povzetek tudi v »Zgodovini Slovencev«, CZ, Ljubljana 1979, str. 607), in končno v članku Dušana Kermavnerja »Pobuda za slovensko kulturno avtonomijo novembra 1918« v Sobotni prilogi Dela 21. decembra 1968, str. 20. Fr. Koblar je v svojem dve strani obsegajočem pregledu položil težišče na obe obliki resolucije (osnutek in končno obliko), ki zavzemata več kot polovico besedila, razpravo je pa povzel zelo kratko (Grošelj, Cankar in Jakopič) z najbistvenejšo označbo, pri čemer pa je Cankarjeva izvajanja bistveno okrnili (na gotovo pristranski način: presenetljiva stališča z začetka razprave v smislu stopitve s Hrvati in Srbi v poročilu niso navzoča). Mikužev povzetek je tako fragmentaren in površen, da je že v bistvenih potezah napačen; omejuje se le na razpravo, le zelo kratko povzema tudi osnutek resolucije, njene končne oblike se pa sploh ne dotika. Dušan Kermavner je, v napačnem prepričanju da prvi uporablja te arhivalije, položil težišče na končno obliko resolucije, sicer pa je kratko označil iz diskusije stališča Pavla Grošlja, Antona Melika in Izidorja Cankarja (tega iz druge seje, ko so popravljali osnutek!). Hkrati je po pravici ovrغل spominsko zanesljivost sporočila Alojza Kraigherja v »študijah« Ivan Cankar, II, 1958, str. 753, ki sprevrača krivdo za neobjavo resolucije na Izidorja Cankarja in Antona Korošca! Kot je že Koblar ugotovil, je zaradi končne oblike resolucije »v ozadju moral nastopiti hud boj proti resoluciji« in Oton Župančič je kot predsednik poslal tajniku Narodnega sveta sporočilo: »Več članov kult. odseka je premenjenemu tekstu izjave odpovedalo podpise, zato prosim, da je **ne** daste v liste, predno ne skličem nove seje«. Seje s tem dnevnim redom kulturni odsek ni več imel, pač pa je bila 23. novembra v Slovenskem narodu objavljena izjava liberalnih kulturnih delavcev, tudi večjega števila članov kulturnega odseka N.S., s popolnoma drugačno usmeritvijo. Kermavner jo je ponatisnil po časniku:

Izjava duševnih delavcev

»Podpisani duševni delavci slovenski, svesti si resnosti sedanjega položaja v domovini, se izrekamo navdušeno za takojšnje popolno politično ujedinjenje države SHS z državo srbsko, odklanjajoč vsakršno separatistično politično stremljenje kot kvarno Jugoslaviji, slovenskemu plemenu pa naravnost pogubno.

Nasilje, ki ga mora trpeti naš obmejni rod od tujcev na zahodu, severu in vzhodu, neovirano samolastno prestavljanje mejnikov nam v škodo kaže žalostno nazorno sliko samoslovenske onemoglosti. Govori ne premaknejo naših meja niti za seženj naprej, izjave nam ne pridobe niti pedi naših tal, besedni protesti nam ne rešijo niti ene slovenske duše tujega jarma. Do čina se ne moremo povzpeti, kakor da v naši krvi ni one najsvetejše kapljice; kapljice, ki jo vsak zaveden in zrel narod svojevoljno prelije za svojo svobodo. Edini rod, ki ima danes na slovenskem jugu voljo in moč, organizirati naše sile za uspešen odpor, vzpostaviti našo oblast na vsem našem narodnem ozemlju in priboriti našim zahtevam veljavo pred svetom, je srbski rod. Kako dolgo? Ako ne izvedemo brez odloga najtesnejšega ujedinjenja s Srbi, proti Slovincem notranji razkroj, slovenskemu teritoriju razkosanje, ki ga sami ne bomo mogli zabraniti.

Upošteveno in spoštujemo vsako odkrito svetovno naziranje, vsakemu poštenemu prepričanju priznavamo pravico, da se prosto uveljavlja, zavračamo pa najodločnejše nepremišljeno izigravanje političnih gesel, ki bi utegnili v tej usodni uri narod begati in ga odvracati in odvrniti od glavnega cilja, ki je: močna, na zunaj in navznoter enovita, svobodna ter bogato razvita država vsega jugoslovanskega naroda. To je danes prva, vitalna potreba, suprema lex, kateri se morajo brezpogojno uklanjati vsi pomisleki. Tudi vladna oblika je za interim teh izjemnih časov postranskega pomena, ker bo imela v končnoveljavnem ustroju nove države svojo besedo konstituenta. Ali more narod sploh omahovati, ko se mu je odločiti: ali za samostojno ne-moč, ali za skupno jakost?«

¹ V fondu Narodnega sveta, spisi odsekov, fasc. 3.

To resolucijo, s katero je bila izpodbita in onemogočena objava pet dni popreje med predstavniki vseh političnih (kulturnih) skupin in strank med kulturniki dogovorjena resolucija za slovensko kulturno avtonomijo, so izmed razpravljalcev na kulturnem odseku in podpisnikov skupne resolucije podpisali dr. Pavel Grošelj, Richard Jakopič, Juš Kozak, dr. Alojz Kraigher, Vladimir Levstik, Anton Melik, dr. Franc Ramovš in Oton Zupančič (izmed podpisnikov, ki se razprave niso udeleževali pa še trije strokovni pisci in šest likovnih umetnikov). Kermavnerjev dokaz popolne sprevrženosti Kraigherjevega spomina na te dogodke je s temi navedbami nesopren.

Pozneje se je dotaknil dvakrat teh dogodkov še Momčilo Zečević, v disertaciji Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917—1921, branjena 1972, v slov. prevodu Maribor 1977, str. 163 (z ne povsem točno in po strankah napačno razdeljeno označbo stališč razpravljalcev), s kratkim povzetkom v knjigi Na zgodovinski prelomnici I, Maribor 1986, str. 179 (op. 46) in 241, za njim pa še Janko Prunk, Slovenski narodni program, Ljubljana 1986, str. 41 sl. in 191 sl. Zečević in Prunk ne navedata ničesar, kar ne bi bilo znano že iz prejšnje literature.

Doslej v literaturi znana podoba o teh sejah in nastajanju prve resolucije za slovensko kulturno avtonomijo je po vsem tem ne le bistveno pomanjkljiva, marveč tudi napačna. S tem utemeljujem celotno objavo besedila zapisnikov o dovolji pomembnem vprašanju ob nastajanju Jugoslavije med 29. oktobrom in 1. decembrom 1918. Zdi se, da so na nastop slovenskih liberalnih »duševnih delavcev« 23. 11. 1918 vplivali poleg resnične tedanje nevarnosti italijanskega pritiska (dodajanje nevarnosti s *severa* je v tem času gotovo še neutemeljeno) tudi dogodki v Narodnem višcu v Zagrebu, kjer so prav tedaj tekli odločilni dnevi za takojšnje združitev s Srbijo, in prejkone kakve sugestije s tem povezanih slovenskih liberalnih politikov.

V objavi popravljam brez opozorila le očitne tipkarske napake, ki nimajo vsebinskega pomena; na vse drugo opozarjam v opombah.

Zapisnik 1. seje Kulturnega odseka Narodnega sveta v Ljubljani

Navzoči: Oton Zupančič, Ant. Lajovic, Ant. Funtek, dr. Franc Kimovec, Stanko Premrl, Ivan Ravnik, Matej Hubad, Marij Kogoj, dr. Izidor Cankar, Franc Finžgar, dr. Josip Debevec, dr. Alojzij Kraigher, Vladimir Levstik, Anton Debeljak, dr. Fran Ramovš, dr. Pavel Grošelj, dr. Ivan Grafenauer, dr. Ant. Breznik, dr. Mirko Černič, dr. Josip Mal, Ivan Zorman, Rihard Jakopič, Ivan Vavpotič, Hinko Smrekar, Matej Stern, Juš Kozak, dr. Ant. Melik, dr. Josip Jerič. Zapisnikarica Dragica Hribar. Fran Tratnik, (dr. Lemež), Ivan Vurnik.²

Dr. Jerič pozdravi navzoče in pojasni namen seje.

Dr. Cankar predlaga g. Jakopiča kot začasnega voditelja današnje seje. /Sprejeto./ Sestali smo se na poziv N. S., kateri je imel osnutek kulturnega odseka že preje v načrtu. Kakor smo se zedinili zadnjič na popolnoma zasebnem sestanku, naj se pri-tegne k odseku vsak, ki ima smisla in voljo za sodelovanje. Določimo dnevni red:

1./ Konstitucija (Volitev predsednika in tajnika).

2./ Pododseki.

3./ Razgovor o glavnih smereh delovanja (Razvoj v pododsekih).

Jakopič: Vpraša kakšno razmerje je med N. S. in N. VI.

Dr. Jerič: Namen N. S. je dajati smeri skupni narodni politiki. Glavna naloga N. S. je zbirati strokovne delavce, da pripravijo temelj za prihodnjo kulturo svobode. N. S. je posvetovalni organ N. VI. zbira dobro gradivo in stavi N. VI. predloge.

Dr. Grošelj: Kulturni delavci smo stopili v kulturni odsek, da se posvetujemo in določimo, kdo izmed nas poda kratek pregled, kaj so naši cilji.

Oton Zupančič: V prejšnji državi naši so se odločevala kulturno politična vprašanja brez slovenskega kulturnega delavca. Vse se je vršilo brez naše vednosti, brez našega soglasja, mnogokrat proti naši volji. Mi smo včasih protestirali, kar ni zaleglo, mnogokrat smo dobili odgovor, ki je bil posmehljiv. Zdaj pa, ko nastopa nova država, naša država, je začutil slovenski kulturni delavec, da nima samo pravice, ampak dolžnost posegati v kulturno politiko te države. Država naša in vsaka njena vlada bo stala pred nebrojem perečih vprašanj, katerih ne bode mogoče rešiti preko nas. Potreba bo povsodi strokovnjaka z načrti in predlogi. Tako bo prišel kulturni delavec do besede in sicer ravno tako znanstvenik kakor umetnik in beletrist. To besedo bo moral imeti in nikakor se ne bo razvijal kot do sedaj brez negovanja in pospeševanja. Zlasti dve ministerstvi bosta, s katerima bo treba stopiti v ozek stik. In to sta ministerstvi za prosveto in za javna dela. V področje prvega spadajo šole, v drugo spomeniki, regulacija mest itd. Treba bo slišati svet strokovnjaka, šolnikov, arhitektov, kiparjev, ki bodo dajali inicijative in naravnost predloge in načrte. Nastane vprašanje, kako stopiti z vlado v stik. Mislim, da je kulturni odsek, ki se sestoji iz znanstvenikov, šolnikov in umetnikov vseh strok enakopraven z drugimi odseki N. S. Sklepi, ideje, načrti, predlogi in vsi njegovi ukrepi bodo prišli v plenum N. S., katerega

² Zadnja tri imena (po navedbi zapisnikarice) so pripisana z roko brez pojasnila vzroka.

vsake seje se udeleži zastopnik vlade, da se informira, ta bo informiral vlado tudi o naših načrtih.

Dr. Jerič: Odsek lahko stopi v stik z vlado naravnost s posredovanjem predsedstva N.S.

Zupančič: To bi bilo formalno. Začne se? Kakšen bo ta vpliv kulturnega delavca pozneje, ko se razmere uredijo, in kaj je storiti kulturnemu delavcu, da bo dosegel ta vpliv.

Dr. Jerič: K notranji organizaciji bi pripomnili: V pravilniku nista zamišljena druga, nego predsednik in tajnik. Predsednikova naloga je organizatorično delo, kar je v odseku manipulacije, jo odpravi pisarna N.S. Naloga strokovnih referentov je izdelati za vsako sejo referat, in določiti dnevni red, o čem se bo razpravljalo. Danes naj se izvoli predsednika in referente, da bo delo uspešno. N.S. je sklenil, da bode, ako bodo referati obširni, zvezani z veliko zamudo časa ali sicer s trudom referenta, razpisal primerne nagrade. Toliko v pojasnilo.

Dr. Cankar: Glede referentov mislim, da bi poslovali v pododseku.

Jakopič: Stopimo k prvi točki dnevnega reda in izvolimo predsednika. Za predsednika predlagam g. Otona Zupančiča in dam predlog na glasovanje.

Glasujejo, soglasno sprejeto.

Zupančič se zahvali za zaupanje in prevzame predsedstvo.

Dr. Cankar: Zupančič je bil soglasno [izvoljen]³ za predsednika in to je prav. Za manipulacijo pa naj se mu prideli tajnika, zato predlagam dr. Mala.⁴

Glasujejo, soglasno sprejeto.

Dr. Cankar: Mislim, da bi zamudili pravo priložnost, če bi pri prvi seji kulturnega odseka ne rešili načelnega vprašanja, kakšno obliko dobi v prihodnosti razdelje⁵ tega plemena, ki [se] imenuje slovensko. Kakor vsi dobro veste, so ne samo pri nas, temveč na vsem jugu mnenja več ali manj deljena. Nekateri mislijo, da se bo naše pleme stopilo z ostalima v eno samo telo, ne samo državno pravno, temveč tudi kulturno. Zdaj nastane vprašanje, ali se hočemo postaviti na stališče kontinuitetnega plemenskega razvoja in če se postavimo na to stališče ali bomo rabili vsa sredstva in pomočke, ali si hočemo zagotoviti, da nemoteno, brez nasilstva in brez uradnega vpliva pridemo v ostalo jugoslovansko pleme. V prvi vrsti sega kulturno tudi v politično vprašanje. Glede tega so pri nas mnenja deljena. O tem pa smo vsi edini: Sili se bomo branili s silo. Če se zjedi[ni]mo,³ da [se]³ stopimo čimprej, moramo skrbeti tudi za to, da se naravni razvoj tudi pospeši. Ne bi bilo prav, če bi to vprašanje kot rešeno sprejeli. Moramo si biti na jasnem tudi glede posledic, moramo jih upoštevati in se jih ne smemo ustrašiti.⁶

Zupančič: Cankar je postavil vprašanje ali se naša narodna individualiteta varje za zdaj naprej kot posebna kulturna individualiteta ali pa se sprijaznimo z mislijo in pustimo toliko časa, da se prelijemo v skupno jugoslovansko.

Dr. Cankar: Praktične posledice našega sklepa bi bile, da se država uredi tako, da stopitev pospešuje ali nasprotno, da nam da najboljše možne garancije v varstvo naše individualitete.⁶

Dr. Grošelj: Vprašanje, ki smo ga načeli, je važno in si glede njega moramo biti na jasnem. Od naše odločitve je odvisno vse naše detajlno delo z ozirom na to, kam bomo mogli speljati slovensko šolo. Do zdaj so v tem določevali politiki, ki smatrajo narod več ali manj kot kupčijsko sredstvo vsake stranke, ki skrbijo v svoj lastni dobrobit in za dobrobit naših idej. Priklopiti se moramo nazoru, da se čimprej asimili-

³ V faksimisu zapisnika manjka, tu je dodano po smislu.

⁴ Predlog gotovo izraža težnjo po političnem ravnotežju med liberalno in klerikalno stranko v vodstvu odseka.

⁵ Pomen izraza ni jasen — ali gre za »razdaljo«?

⁶ Zaradi poznejše diskusije je treba poudariti Cankarjevo dilemo med kontinuiteto z ene in čim prejšnjim zedinjenjem z druge strani. Pri tej postavitvi dileme in zlasti pri hitro sledočem opozorilu na gospodarske in politične pomisleke se postavlja vprašanje Cankarjeve namere pri začetku diskusije. Vprašanje jezikovne stopitve Slovencev s Hrvti ali tudi s Srbi sicer v tem času tudi pri SLS gotovo ni bilo neznano ali od vseh zavračano: A. Ušeničnik je to predvideval in zagovarjal že l. 1913 (Slovinci in Hrvti, Cas 7, 1913, 431 do 441, posebej od str. 435 naprej); tako bi bilo mogoče razlagati tudi kako izjavo J. Kreka, čeprav se njegova stališča razhajajo tudi tu v zelo široko paleto sodb, ki jih je težko združiti na isti imenovalec; tudi po koncu 1918 so se kazala različna mnenja o jezikovnem »edinstvu« v Jugoslaviji (npr. Jože Debevec v Domu in svetu 22, 1919, str. 180, Fr. Kovačič, Narodnostno načelo in mirovna konferenca, Cas 14, 1920, str. 153 sl.; Fran Grivec, Bogoslovni vestnik I, 1920, str. 112; E. Rakovec, Usoda slovenskega jezika, Cas 15, 1921, 97–107), čemur se je uprl A. Breznik v svojih jezikovnih kritikah (Naše jezikovno edinstvo, Dom in svet 25, 1922, str. 138 sl. z napovedjo nadaljevanja, ki pa ni izšlo, sklenjeno pa v razpravi O časnarski slovenščini, Dom in svet 46, 1933, ponatis v Življenje besed, Maribor 1967, str. 132–186, z opombami Jakoba Solarja str. 287–303). Glede na poznejše Cankarjeve nastope v razpravi, kjer je branil pomen ohranitve slovenske »individualitete« in zlasti na drugi seji pomen federalizacije nove države, ki mu je bila pomembnejša od dileme republika ali monarhija, ni mogoče izključiti pri teh njegovih prvih opredelilnih vprašanj celotno možnost, da je šlo ob tem za namerno provokacijo, s katero je resnično izzval večino liberalnih kulturnih delavcev na zagovarjanje slovenstva. To je že od nekdaj ob teh besedilih presenečalo, zlasti zaradi poznejšega hitrega preprečevanja objave dogovorjene resolucije po istih zagovornikih slovenske kulturne avtonomije na prvi seji kulturnega odseka. Očitno so se stališča med 16. in 23. novembrom povsem spremenila, ne da bi imeli o vzrokih kakršnokoli dokumentarno sporočilo.

liramo jugoslovanskemu plemenu ali pa moramo svoj individualizem čuvati s vsemi sredstvi kulture in politike. Mi smo kulturni svet in nam je na srcu vse, kar je z njim v zvezi. Skupnost⁷ besedišča ni priča skupnosti dveh rodov. Naša sintaksa in naše čustvovanje, način našega izražanja je tako individualno, da izključuje vsako stopitev. Temu nasproti odgovarjajo, da se ta asimilacija naredi sama po sebi, ker se bo zdelo, kakor je zadnjič nekdo rekel, slovenskemu umetniku primernejše pisati za 7 milijonov Jugoslovancev, nego za 70 tisoč⁸ Slovencev. Meni pa se zdi taka pospešena asimilacija nemogoča. Izkušnja nas uči, da kultura ne asimilira, temveč diferentira. Asimilacija je mogoča le v prvem štadiju, ne kasneje. Mi bi se bili asimilirali Hrvatom, če bi bil Trubar, kakor je rekel Prešern, začel pisati hrvaško in ne slovensko. Tako pa smo si vsi edini v tem, da ta svoj individualizem ohraniti moramo. Zastaviti moramo vse svoje sile, poudarjam kulturne, da se naša kultura ohrani, svobodno razvija in procvita. Vprašanju ali bi mogli gotovi politični faktorji nastopati drugače, moramo izreči zahtevo, da se da našemu jeziku popolnoma svobodni razvoj; več ne spada v naš delokrog.

Zupancič: Grošljeva izvajanja kulminirajo v tem, da se izreče kulturni odsek za samostojnost slovenskega jezika.

Dr. Cankar: Na izvajanje dr. Grošlja moram izreči nekatere pomisleke, ki bi jih rodil sklep, kakršnega on zahteva. To so pomisleki gospodarsko političnega značaja. Če se postavimo na stališče, da ohranimo, kar imenujemo danes slovensko kulturo, stojimo na stališču, da ustanovimo vse svoje učne zavode, veliko knjižnico, svojo tehniko in mnogo drugega, gledališče, konservatorij, dramatično šolo, posebno⁹ galerijo, akademijo in vse neštete potrebe, ki jih ima kulturni narod. Ni samo proti naravi, bilo bi proti dobremu narodnemu gospodarstvu, kajti ti zavodi so silno dragi, če so dobri. Posledica bi bila ta, da bi bili zavodi slabi ali pa bi mi gospodarsko krvaveli. Pomisleki so političnega značaja. Da bo v enotni državi (kajti Srbo-Hrvaška je enotna tudi jezikovno) [bo!]¹⁰ slovenski otok stal kot separatist. Slovenec bo nezadovoljen državljan, da ne bode radi jezikovne avtonomije na¹¹ političen sporazum. Vsi ti razlogi se meni ne zde tako neopravičljivi. Če se postavi kulturni odsek na svoje stališče, naj bo pripravljen, da bo zadel na velik odpor.⁶

Dr. Melik: Načeto vprašanje je tako obširno, da ga je težko na podlagi debate končno odločiti. Zadnji temelj tega vprašanja ni toliko principijelen, kolikor znanstven. Združenje je stvar principa, ne procesa in Grošelj negira asimilacijo. Tu mu sociologija ugovarja, kar velja za naravoslovje, ne velja tudi zanjo. Tu je diferenciacija prvotna, asimilacija sekundarna. Mi smo se diferencirali od južnih plemen, ker smo se asimilirali Nemcem. (Isto vidimo pri drugih narodih.) Vprašanje je principijelno, ker moremo na podlagi tega delati perspektivo. Sociologija kaže, da se bomo združevali. Zaključka ni mogoče postaviti, kam vodi smer razgovora o tem vprašanju. Po mojem mnenju je naša odločitev manjša, kakor misli Cankar. Če so premise za asimilacijo, se bo izvedla, če nismo ovirani od Avstro-Ogrske metode. Zelo važni se mi zde gospodarski pomisleki. Naše zedinjenje bo doseženo čez čas. Kulturna decentralizacija Slovencev ohrani dve bratski plemeni, ako si v Ljubljani zgradimo lastne zavode. Meni se zdi univerza ne samo zavod, kjer se zbira velika množina dijakov, temveč študijski zavod za profesorje, ki naj vzgoje svoje učence. Iz tega stališča je Dunajska univerza monstrozna, velja pravilo, čim več zavodov, tem več prospeha. Dalje se mi zdi potrebno v geografiji, etnografiji itd. da bo treba formacij, ki bi ta naš študij forsirale, ne z ozirom na današnje stanje. Knjižnico imamo in mogli bi jo razširiti in ustanoviti novo. Zdi se mi, da moramo zaupati v naravni razvoj, ki bo pokazal nujno potrebo naših kulturnih zavodov.¹²

Prof. Grafenauer: Diferenciacija med Hrvati in Slovenci se ni izvršila, ker smo se asimilirali Bavarcem, ampak nje razlog je ta: V hribovitih krajih je promet iz doline v dolino veliko težji, nego v ravnini. Jasno je, da se diferencira narečje v dolinah hitreje, nego se izvrši isto v ravnini. To je razlog, da so naša slovenska narečja tako diferencirana, da Ziljan Horjulca ne razume. Ravno iste razmere pa so tudi med

⁷ V zapisniku stoji »skupno z«, kar je očitna napaka zapisnikarice.

⁸ Gre za napako — ali je bila navedena številka »700 tisoč« (tako brez opozorila Mikuž!), čeprav je tudi ta za Slovence le polovična?

⁹ »osebno« je gotovo napaka zapisnikarice.

¹⁰ Napaka: dvakrat je v stavku isti glagol.

¹¹ Očitno napačen zapis. Manjka glagol: ali »misliti« ali »mogoče misliti« ali podobno.

¹² Melikovo izvajanje je posebej zanimivo, ker z ene strani predvideva (med vrstami celo želi, bi mogli reči) hitro zblíževanje in asimilacijo vseh jugoslovanskih narodov med seboj, z druge pa proti Cankarju — čeprav na besedah prizna pomen njegovih pomislekov — brani razvoj slovenskih kulturnih institucij. Oboje pri njem ni le hipno naključno združevanje teh misli. O stapljanju Slovencev s Srbi in Hrvati v Jugoslovane je govoril že 1917 v Slovanu 15 (Za kulturno zedinjenje Jugoslovancev. str. 179—183, s tezo o rešitvi »Prešeren-Vrazovega problema« v »Vrazovi smeri, ali po Prešernovi metodi«, str. 250—253 s polemiko zoper Vladimirja Knafliča. ki je v Ljubljanskem zvonu 37, 1917. str. 309—313, 434—438, 492—495, 559—560 in 671—672 sodil drugače in branil slovensko individualnost v jeziku in kulturi) ter 1918 v Ljubljanskem zvonu 38 (Narod, ki nastaja. str. 476—484), obenem pa je v članku Slovenska matica v istem Ljubljanskem zvonu (str. 113—116) podčrtoval poleg nalog same Matice tudi potrebo, »da dobimo druge najvišje kulturne zavode, predvsem seveda univerzo in akademijo«.

Nemci, kjer opazamo pomanjkanje prometnih sredstev. Na Kranjskem je diferenciacija manjša, nego na Koroškem. K principijelnemu vprašanju: »Asimilacija med Slovenci in Hrvati se bo izvršila tudi če se branimo«. Nepregledna škoda pa bi nastala, če bi spoj forsirali, da bi nastal prelom, kakor nam kaže zgodovina. (Severna Nemčija je bila več stoletij neplodovita v literaturi, ker se je bil izvršil prelom po luterancih.)¹³ Slovenci naj se razvijajo naprej, treba je varovati kontinuiteto, da ne postane slovenski narod neplodovit.¹⁴

Zupančič: Zdi se mi, da se debata vleče v znanstvo. Vidim, da principijelno stališče glede našega sedanjega ravnanja ne ugovarja naši dobi. Vidim, da g. dr. Grošelj, ki je principijelno za samostojno slovensko kulturo vnet za vse bodoče učne zavode, ravno tako kakor Melik in Grafenauer, ki sicer mislita drugače. Melik želi asimilacije, Grafenauer je prepušča času. Misli, da nastane kulturna praznота med nami, če bi prelomili takoj, zato govori o tej zahtevi.

Dr. Grošelj: Podpreti hočem potrebo, da se mu da kulturne centre, katere kulturni narod imeti mora. Naravni zakon je, da je asimilacija nenaravna. Zgodi se včasih, da se šibkejši uda, v tem slučaju je asimilacija možna, ker je nujna. Jasne priče tega dokaza so nam kajkavci, ki so se zdaj asimilirali Hrvatom, in Gorjanci, o katerih mislijo naši kmetje, da govore hrvatski.¹⁵ Diferenciacija je naravna proti asimilaciji, ki je umetna. Prometna sredstva so umetne ovire naravne diferenciacije. Ker smo svoj narod, moramo imeti svoj jezik in svojo literaturo.

Dr. Kraigher: To vprašanje naj se principijelno reši v znanstvenem odseku, sociološka, filološka in etnološka stran naj se dožene in reši v odseku, ki naj se zato izvoli.

Dr. Cankar: Meni je bilo na tem, da slišim mnenja onih, ki so tu navzoči. Vsi se soglašajo v tem, da je treba naše zavode varovati in nove osnovati. Upoštevam, da je ta kulturna edinstvenost, ki jo skušamo ustvariti, začetek velikega kulturnega jedinstva, ki pride. Potrebno se mi zdi, priznavam to kot spokorjenec, da si zagotovimo vsa sredstva, da si za nedogleden čas ohranimo svojo individualiteto.

Dr. Jerič: N. S. vidi svoj interes v tem, da je popoln. N. S. prepušča odseku popolno avtonomijo. Zato naj se odloči po svojem preudarku.

Jakopič: Mi smo narod in naša dolžnost je, da branimo naš značaj. Tu ni treba, da znanstveno to raziskujemo, mi se upiramo asimilaciji in se postavimo na to stališče, da se ustanovi taka forma države, ki vpliva, da se nas umetno asimilirati ne more. Moramo imeti tako obliko države, kjer je mogoča popolna kultura.

Dr. Kraigher: V podporo naših teženj je potrebno prepričanje in utemeljena zavest, da smo na pravi poti. Za predloge naj izmed sebe izvoli pododsek, ki bo to vprašanje razmotrival.¹⁶

Vladimir Levstik: Zdi se mi potrebno, da zavzamemo principijelno stališče. Nočem se izraziti preširoko. Politično stran te zadeve bomo videli zastopano v konstituenti, zato ne smemo postaviti preudicev. Mi se ne smemo postaviti na stališče, ki bi odpiralo pot težnjam, ki slone na političnih razlogih, kajti ne smemo podpirati nasilnega unijonizma. Mi moramo gledati iz kulturnega stališča. Mi smo v obrambi slovenskega naroda človeški, kajti mi smo časni v časnosti. Kakor nas je narava diferencirala, nas morda zopet asimilira. Zato zavzemimo tako stališče, da ne kratimo naravi niti ene, niti druge pravice. Kulturni odsek ugovarja upravi in ustavi takega značaja, ki bi odpirala možnost umetne asimilacije. Priznati mora vse pravice slovenskemu jeziku in slovenski kulturi do samostojnega razvoja z vsemi posledicami, kajti če nimamo upravičenja do naše poti, potem kratimo možnost asimilacije. Izrecimo se zoper vsako nasilstvo.¹⁷

Melik: Naša izjava naj bo pozitivna in ne negativna. Mi gradimo državo. V Krfskem paktu imamo Slovenci zasigurano svojo kulturno avtonomijo.¹⁸ Na ta način postane naša borba brezpredmetna.

¹³ Trditev je bila sicer polemično morda učinkovita, vendar pa stvari močno pretirava (saj verski prelom tudi ne pomeni tega kot jezikovna zamenjava v kulturnem življenju!).

¹⁴ Glede na Cankarjevo dilemo je pač prav poudarek na kontinuiteti in njenem pomenu bistven za razumevanje Grafenauerjevega stališča, kar je npr. Mikuš povsem spregledal. Prav to izvajanje je našlo v resoluciji zelo močan in bistven izraz pri obrambi kulturne avtonomije.

¹⁵ O kajkavcih je današnje hrvaško jezikoslovje drugačnega mnenja (prim. D. Brozović, Standardni jezik. Zagreb 1970, in M. Moguš, Fonološki razvoj hrvatskog jezika, Zagreb 1971), čeprav v filologiji to ni brez osporavanja (npr. J. Rigler). Omemba »Gorjancev« ni jasna.

¹⁶ Tu so izražene rezerve, kljub temu pa je v Umetnikovi trilogiji (1921) položil Kraigher v usta Janeza Mogočnika (= Ivan Tavčar) v usta značilno izjavo: »Kljub ljubezni do bratskega jezika mi je slovenska govorica sladkost« (Zbrano delo 1, 1975, str. 287).

¹⁷ Kljub rezerviranosti pri presoji dileme in kljub svoji poznejši politični poti v dvajsetih letih našega stoletja je pri sodbi Vl. Levstika o teh vprašanjih vselej treba imeti pred očmi tudi njegov poznejši esej Poslanstvo besede (Ljubljanski zvon 54, 1934, str. 65–75) s klasičnimi formulacijami o pomenu materinščine in posebej slovenskega jezika tudi v južnoslovanski državi in odbijanju »vsakega izrivanja slovenskega jezika« po združitvi s Srbi in Hrvati (str. 75).

¹⁸ Krfski pakt (deklaracija!) nikjer neposredno ne govori o kulturni avtonomiji; v tem smislu bi bilo mogoče kvečjemu le posredno — in z dvomljivim uspehom — interpretirati sklepno določilo (št. 13). Prim. D. Janković, Južnoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine, Beograd 1967, str. 481–485 (besedilo deklaracije).

Dr. Cankar: Pripomnim nekaj formalnega: Naj se izvoli redakcijski komite, ki bo to izročil plenumu v predsedstvo (sic! — presojo?). Predlagam dr. Melika, Vladimir Levstika, dr. Ramovša in dr. Mala.

Hubad: Vsa tri plemena morajo svojo kulturo naprej vršiti. Bogastvo vseh treh plemen bo skupna last. Kultura Slovencev naj se vrši naprej.

Preidejo na volitev pododsekov:

Dr. Cankar predlaga: Predsednike za književni odsek: Vladimirja Levstika, za znanstvo: dr. Breznika, za slikarstvo: Riharda Jakopiča, za glasbo: Antona Lajovica.

Prihodnja seja se vrši 18. 11. 1918.

V Ljubljani, dne 16. 11. 1918.

Zapisnik druge seje kulturnega odseka N. S. v Ljubljani

Navzoči: Oton Zupančič, Izidor Cankar, Franc Finžgar, dr. Josip Debevec, dr. Alojzij Kraigher, Vladimir Levstik, Ant. Debeljak, Ant. Funtek, dr. Fran Ramovš, dr. Pavel Grošelj, dr. Ivan Grafenauer, dr. Ant. Breznik, dr. Josip Mal, dr. Josip Puntar, dr. Ant. Melik, Ivan Zorman, Rihard Jakopič, Ivan Vavpotič, Hinko Smrekar, Matej Strnen, Juš Kozak, Ant. Lajovic, dr. Franc Kimovec, Stanko Premrl, Ivan Ravnik, Matej Hubad, Marij Kogoj, Fran Tratnik, dr. Ambrožič. (Zapisnikarica Dragica Hribar.)

Predsednik Oton Zupančič otvori sejo: Prva točka dnevnega reda je redakcija osnutka resolucije kulturnega odseka. Odbor se je bil včeraj sestel in je koncipiral to, kar je mislil, da je skupna misel vseh gg., ki so se udeležili seje (bere osnutek).

Osnutek resolucije kulturnega odseka N. S.

Kulturni odsek N. S. enodušno pozdravlja mlado svobodno Jugoslavijo, pričakujoč, da izvede nova država naj dobi kakršnokoli vladno obliko popolnoma politično edinstvo vseh treh plemen in da bo po svoji moči pospeševala z vsemi razpoložljivimi sredstvi razvoj prosvetnega življenja vseh treh rodov na podlagi kulturne avtonomije v smislu krfskega pakta. Neoviran razmah individualnih sil vseh treh plemen je najzdravejši pogoj za polno duševno bogastvo Jugoslavije.

Kulturna politika bo morala vsekakor upoštevati¹⁹ dejstvo, da je dala zgodovina Slovincem v teku stoletij lastno smer in posebno duševno vsebino, da se je slovenski del jugoslovanskega naroda razvil jezikovno samostojno, tako da je slovenščina, nositeljica te duševne vsebine, dasi najbližja sorodnica srbo-hrvaščini, danes organizem zase in da je [v]³ območju slovenskega književnega jezika za sedaj možno uspešno kulturno delo edinole v tem jeziku.

Hipen jezikoven prelom v šolah in uradih je že tehnično neizvedljiv, a tudi da je izvedljiv, bi imel brez dvoma usodne posledice za ves jugoslovanski narod, zakaj to bi bilo mehanično priklapljenje, nikar pa organska asimilacija. Sledil bi neizogibno silen upad kulturnega življenja v slovenskem plemenu, ki bi s tem prenehalo biti tvorno; vsaka etnična skupina pa se čuti svobodno samo v toliko, v kolikor more uveljavljati svojo tvornost. Vsak narod je pomemben človeštvu v toliko, v kolikor je tvorec novih vrednot. Tak prelom bi bil tudi netmografičen (sic! — nedemokratičen).²⁰ prilagoditi bi se mu mogla samo tenka plast slovenske inteligence, dočim bi ostale široke mase, jedro našega plemena, izobčene od dobrin kulturnih pridobitev in bi bile pahnjene vsaj za desetletja v kulturni polumrak.

Kulturna avtonomija pa nikakor ne odvezuje duševnih delavcev vseh treh plemen dolžnosti, iskati vedno tesnejših stikov, vedno globjega medsebojnega umevanja in sporazuma v vseh vprašanjih ter skrbeti za medsebojno spopolnjevanje skupnega prosvetnega dela, ki bo na svojem višku zadnja najlepša utemeljitev svobodne Jugoslavije pred svetovnim formom.

Dr. Cankar: V prvem odstavku imam pripomniti sledeče: Mislim, da prvi oddelek po svojem bistvu popolnoma odgovarja temu, kar smo zadnjič tu sklenili, imam pa neko opombo k prvemu delu prvega stavka. Naj se opusti pozdrav Jugoslaviji, ker se mi zdi, da kulturni odsek kot odsek N. S. nima dolžnosti ponavljati pozdravov, ki smo jih že neštetokrat izrazili.²¹

Dr. Grošelj: Zagovarja pozdrav.

Zupančič: Vzame debato na znanje in vpraša, kako naj se glasi prvi stavek.

Anton Lajovic: Antiteza, da stoji kulturni odsek na stališču političnega edinstva in kulturne avtonomije se mora ohraniti in poudarjati.

¹⁹ V rokopisu je napaka »zahtevati«.

²⁰ Prim. spodaj Cankarjevo diskusijo o tem izrazu!

²¹ Tu in v naslednji Cankarjevi intervenciji (o dilemi federalistične ali centralistične vlade) se je pokazalo pravo nasprotje med Cankarjevimi pogledi na obravnavana vprašanja in med tistimi člani odseka, ki so sicer na prvi seji dosledno zagovarjali slovensko kulturno avtonomijo, a zaradi zagovarjanja »političnega popolnega edinstva« brez praktičnega zagotovila o trdnosti te avtonomije v državni ureditvi. To se je potrdilo takoj po sprejemu sporazumne deklaracije (prim. uvod v objavo!).

Dr. Cankar: Konkretni predlog: Naj se začetek glasi: »Ob postanku države Slovencev, Hrvatov in Srbov pričakuje kulturni odsek N. S. itd. Predlog se da v glasovanje in je sprejet.

Dr. Cankar: Nadalje predlagam, da se črta »Da izvede nova država naj dobi kakršnokoli vladno obliko popolno politično edinstvo itd.« Tu naročamo državi naj stori nekaj, o čemur ni dvoma, da bo itak storila. Razen tega segamo na polje, za katero kulturni odsek ni kompetenten. Potem »državna oblika« — kaj se to pravi gg.? Mi poudarjamo samo kulturno avtonomijo, katero hočemo Slovencem varovati. Državna oblika pa je forma, vpraša se republika ali monarhija. Mislim, da je za nas vseeno, kakšno obliko dobimo, interesira nas le ali bo vlada federalistična ali centralistična.²¹ Pogajanja v tem smislu spadajo v pravno ustavni politični odsek. Naša naloga je reševati le čisto kulturna vprašanja.

Prof. Melik: Se upira Cankarjevemu predlogu. Ker se ta stavek faktično tega vprašanja ne dotika ter poudarja samo desinteresment kulturnega odseka na državni obliki.

Dr. Cankar: Jaz bi se ne skliceval na krfski pakt kakor sploh na nobeno listino. Če pa že moramo omeniti listino, je vse veliko jasnejše povedano v zgodovinski sa-borski seji z dne 29. oktobra 1918.

Melik: Krfskega pakta ne omenjamo, ker ga smatramo za ustanovno listino, ampak ker so v njem privikar Srbi in Hrvati načelno priznali avtonomijo kulture Slovencev. In ker smo hoteli apelirati na njih soglasje.

Dr. Grošelj: Stavek je potreben iz dveh vzrokov. Stavek ima pozitivno in negativno stran. Mi zahtevamo popolno kulturno avtonomijo pod vsako obliko bodoče Jugoslavije. Mi ne odnehamo, naj pride kar koli. Pozitivna stran pa je, da hočemo v tem velikem metežu, političnem, gospodarskem in socialnem držati svoje oko na neizpremenljive vzvišene cilje kulture. Krfski pakt je manj važen, kulturno edinstvo mi preveč ne poudarjamo. Stavek o vladni obliki je nujno potreben.

Dr. Ramovš: Pripomniti imam nekaj sintaktičnega, najbolj poudarjen v slovenskem stavku je objekt, na tem mestu stoji v našem slučaju »državna oblika«. Hotel sem samo poudariti, da bi se naša zahteva po zgolj formalnem načinu bolj poudariti ne mogla.

Anton Lajovic: Predlagam naj se antiteza političnega edinstva in kulturne avtonomije ob času tiska debelo, da bi je kdo ne prezrl.

Juš Kozak: Jaz se popolnoma strinjam s tem, da ta stavek ostane. Nekaj moramo izraziti glede državne oblike in političnega edinstva. Čisto politično desinteresirati [sej]³ ne moremo.

Zupančič: Tu se pojavljajo različna mnenja. Nekateri hočejo nekaj zbrisati, drugi že, da se ohrani neizpremenjeno...

Grafenauer: Predlaga, naj se stavi kompromisen predlog.

Levstik: Zagovarja originalen tekst.

Jakopič: Predlaga, da naj se glasi: pričakuje, da bo nova, politično popolnoma edinstvena država, naj bo organizirana kakor koli, po svoji moči pospeševala z vsemi razpoložljivimi sredstvi itd.

Cankar predlaga, naj se črta v besedilu krfski pakt.

Glasovanje: Oba predloga se sprejmeta z večino.

Cankar: K drugemu odstavku predlagam, da se črta lastno smer. (Sprejeto.) Nadalje predlagam, da se izpremeni duševno vsebino v duševnost.

Vavpotič: Ta izraz bi vsi ne utegnili razumeti. Predlagam, da se rabi duhovnost.

Cankar: To bi se dalo še napačneje razumeti. Duševna vsebina me moti estetično, ker budi predstave, da so Slovenci posebno primerna posoda za duševno vsebino.

Prepeluh: Predlagam, da se glasi slovenstvo... posebno duševno vsebino. (Sprejeto.)

Cankar: Drugi del stavka se ozira samo na jezikoslovje.

Grafenauer: Smatram, da je ta del stavka nekako komentar k prvemu delu. Naj se formulira kot samostojen stavek: »Slovenski del jugoslovanskega naroda se je razvil tudi jezikovno itd.« (Sprejeto.)

Cankar: Hipen jezikoven prelom v šolah in uradih je že tehnično neizvedljiv. Naj se črta, ker tu se borimo proti nečemu, kar ne eksistira, ker še nihče ni izrazil namena, kaj takega storiti. Predlagam, naj se stavek začne: Če bi se Slovencem onemogočil lasten kulturni razvoj itd. (Sprejeto.) »Bi bil tudi nedemokratičen« se mi zdi banalno. Spustimo to.

Grafenauer: Predlagam, naj se glasi ta stavek »tudi bi se mogla prilagoditi kulturnemu prelomu samo tenka plast itd.«

Cankar: K zadnjemu stavku opomnim, da mi ne ugaja »pred svetovnim forum«, ²² ker izgleda, kakor bi morali Slovenci dajati odgovor pred svetovnim sodiščem za

²² V besedilu predloga je zapisano »formom«; Koblar je popravil po Cankarjevi diskusiji v »forum«; najbrže gre za okrajšano besedo iz »forum«.

svoje delovanje. Namen kulturnega naroda pa je, da izpolnjuje svojo nalogo v družini narodov, zato predlagam, naj se glasi stavek »...svobodne Jugoslavije v družini narodov«.

Končno sprejeta resolucija se glasi:

Ob postanku države Slovencev, Hrvatov in Srbov pričakuje kulturni odsek N. S., da bo nova politično popolnoma edinstvena država, naj bo organizirana kakorkoli, po svoji moči pospeševala z vsemi razpoložljivimi sredstvi razvoj prosvetnega življenja vseh treh rodov na podlagi kulturne avtonomije. Neoviran razmah individualnih sil vseh treh plemen je najzdravejši pogoj za polno duševno bogastvo Jugoslavije.

Kulturna politika bo morala vsekakor upoštevati dejstvo, da je dala zgodovina slovenstvu v teku stoletij posebno duševno vsebino. Slovenski del jugoslovanskega naroda se je razvil tudi jezikovno samostojno, tako da je slovenščina, nositeljica te duševne vsebine, dasi najbližja sorodnica srbo-hrvaščini, danes organizem zase in da je v območju slovenskega književnega jezika za sedaj možno uspešno kulturno delo edinole v tem jeziku.

Če bi se Slovencem onemogočil lasten kulturni razvoj, bi sledil neizogibno silen upad kulturnega življenja v slovenskem plemenu, ki bi prenehalo biti tvorno: Vsaka etnična skupina pa se čuti svobodno samo v toliko, v kolikor more uveljavljati svojo tvornost. Vsak narod je pomemben človeštvu v toliko, v kolikor je tvorec novih vrednot. Tudi bi se mogla prilagoditi kulturnemu prelomu samo tenka plast slovenske inteligence, dočim bi bile široke mase, jedro našega plemena, izobčene od dobrin kulturnih pridobitev in pahnjene v kulturni polumrak.

Kulturna avtonomija pa nikakor ne odvezuje duševnih delavcev vseh treh plemen dolžnosti, iskati vedno tesnejših stikov, vedno globjega medsebojnega umevanja in sporazuma v vseh vprašanjih ter skrbeti za medsebojno spopolnjevanje skupnega prosvetnega dela, ki bo na svojem višku zadnja najlepša utemeljitev svobodne Jugoslavije v družini narodov.

[Na prepisu v prilogi k zapisniku je v abecednem zaporedju 46 podpisnikov s pripombo »Vsi gg. l. r.«]²³

Vladimir Levstik: Predlaga, naj se sestavi redakcijski odsek, ki bo sestavil resolucijo kot protest za postopanja Italijanov v naših krajih.

Razvije se debata, ali se poda izjava v okviru kulturnega odseka, ali se jo podpiše v imenu kulturnih delavcev. Končno se sklene sprejeti predlog dr. Cankarja, ki predlaga, da se poda izjava v imenu kulturnih delavcev.

Dr. Breznik prosi, da se imenuje enega gospodov za njegovega namestnika v znanstvenem pododseku. Predlaga dr. Grafenauerja.

Dr. Cankar predlaga, naj se povabi še več gospodov v kulturni odsek. Obenem se sprejme princip, da je vsak član pododseka član kulturnega odseka. Odseki so sestavljeni sledeče:

1. Znanstveni, dr. Anton Breznik (preds.), dr. Grafenauer (predsednika namestnik). Člani: dr. Fran Ramovš, dr. Pavel Grošelj, dr. Josip Mal, dr. Josip Puntar, dr. Avgust Žigon, dr. Josip Mantuani, dr. Ušeničnik, dr. Krivec, dr. Zalokar, dr. Ambrožič, dr. Mirko Černič, prof. Melik, dr. Lemež, dr. Pregelj, Albin Prepeluh in Viktor Steška.

2. Književni pododsek: Vladimir Levstik (predsednik). člani: dr. Izidor Cankar, Ivan Cankar, Franc Finžgar, dr. Josip Debevec, dr. Alojz Kraigher, dr. Anton Debeljak, Anton Funtek, Milan Pugelj, Juš Kozak.

3. Umetniški pododsek: Rihard Jakopič (predsednik), člani: Vavpotič Ivan, Hinko Smrekar, Matej Strnen, Fran Tratnik, arhitekt Franc (sic! — prav Ivan) Vurnik, kipar Lojze Dolinar, I. Zorman arh.

4. Pododsek za glasbo: Anton Lajovic (predsednik), člani: dr. Franc Kimovec, Stanko Premrl, Ivan Ravnik, Matej Hubad in Marij Kogoj.

Dr. Cankar predlaga, naj se ustanovi pododsek za propagando, ki bo publicistično deloval v smislu današnje resolucije. V ta odsek se izvolijo dr. Puntar in gg. Albin Prepeluh in Juš Kozak.

V Ljubljani, dne 18. 11. 1918.

²³ Imena podpisnikov, razporejena v abecednem redu: »Dr. Ambrožič, Dr. Anton Breznik, Ivan Cankar, Dr. Izidor Cankar, Dr. Mirko Černič, Anton Debeljak, Dr. Josip Debevec, Lojze Dolinar, Franc Finžgar, Anton Funtek, Dr. Ivan Grafenauer, Dr. Pavel Grošelj, Matej Hubad, Rihard Jakopič, Dr. Franc Kimovec, F. Klemenčič, Marij Kogoj, Juš Kozak, Dr. Alojzij Kraigher, Dr. Krivic, Anton Lajovic, Dr. Lemež, Vladimir Levstik, Dr. Josip Mal, Dr. Jos. Mantuani, Anton Melik, Stanko Premrl, Albin Prepeluh, Milan Pugelj, Dr. Josip Puntar, Dr. Fran Ramovš, Ivan Ravnik, Hinko Smrekar, Matej Stern, Alojzij Steška, Fran Tratnik, Dr. A. Ušeničnik, Ivan Vavpotič, I. Vurnik, Dr. Zalokar, Ivan Zorman, Dr. Aug. Žigon, Zmitek, Oton Župancič. (Vsi gg. l. r.)«

Summary

THE QUESTION OF CULTURAL AUTONOMY 1918

Bogo Grafenauer

In november 1918 (between 29th october and 1st december) the Slovene cultural workers were faced with the question of the relation of Slovenes towards other Yugoslav nations in cultural life. The matter was discussed on two meetings of the Cultural Department at the National Council in Ljubljana (16th and 18th november 1918) where a special statement was composed and signed by all participants. The chairman of the Cultural Department Oton Župančič then — under pressure of few liberals who withdrew their signatures — obstructed the announcement of the adopted statement. Under pressure of the Italian occupation of parts of Slovene and Croatian territory and certainly of liberal political circles, only the »New statement of mind-workers« was announced, which judged the circumstances only by political and not by original Slovene cultural status.

The contribution notifies-beside the minutes of both meetings of the Cultural Department — a comment and other documentation on mentioned events.

V zbirki »Iz antičnega sveta« je izšla dolgo pričakovana knjiga Pavel Diakon: ZGODOVINA LANGOBARDOV

Opombe h knjigi sta napisala dr. Bogo Grafenauer in dr. Kajetan Gantar, spremna besedila pa so delo dr. B. Grafenauerja. Knjiga je dragocen in zanesljiv dokument tudi za najstarejša stoletja slovenske zgodovine. Izdana je v latinskem izvirniku in slovenskem prevodu, je bogato ilustri-rana in opremljena z zemljevidi in drugim gradivom.

Obseg knjige 422 strani, cena din 63.000.

Člani zgodovinskega društva imajo **20 % popust**, naročila oddajte društvu.

Iz bogatega knjižnega programa Založbe Obzorja vam ponujamo še:

Janko Pleterski: Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju — din 29.800

Jože Šorn: Začetki industrije na Slovenskem — din 16.800

Momčilo Zečević: Na zgodovinski prelomnici I — din 17.600

Tone Ferenc: Fašisti brez krinke — din 44.300

Jože Koropec: Mi smo tu — din 14.800

Pavle Blaznik: Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovan-skega dela Koroške do leta 1500 od A do M — din 34.000

Pavle Blaznik: Historična topografija od N do Ž — din 68.700

Luka Sienčnik: Koroški plebiscit 1920 — din 21.000

Več avtorjev: Studentski in dijaški narodnoobrambni tabori na Sloven-skem 1936—1940 — din 39.800

Milan Zevart: Lackov odred 1/2 — din 53.600

Ured. J. J. Švajncar: Boj za Maribor 1918—1919 — din 65.400

Janez Kopač: Zgodovinski arhiv Ljubljana (1898—1988), kulturni in na-ravni spomeniki — din 5.600

Miroslav Stiplovšek: Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slo-venskem — din 69.800

Pred izidom pa je knjiga Darje Mihelič in Pavla Blaznika: Seznam oblik krajevnih imen v srednjeveških virih.

Posamezne naslove lahko dobite v vseh knjigarnah oziroma jih lahko naročite pri Založbi Obzorja Maribor, Gosposka 3. Cene veljajo do 1. 4. 1989.